

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ
INTERNET:

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
<http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/119/119/98

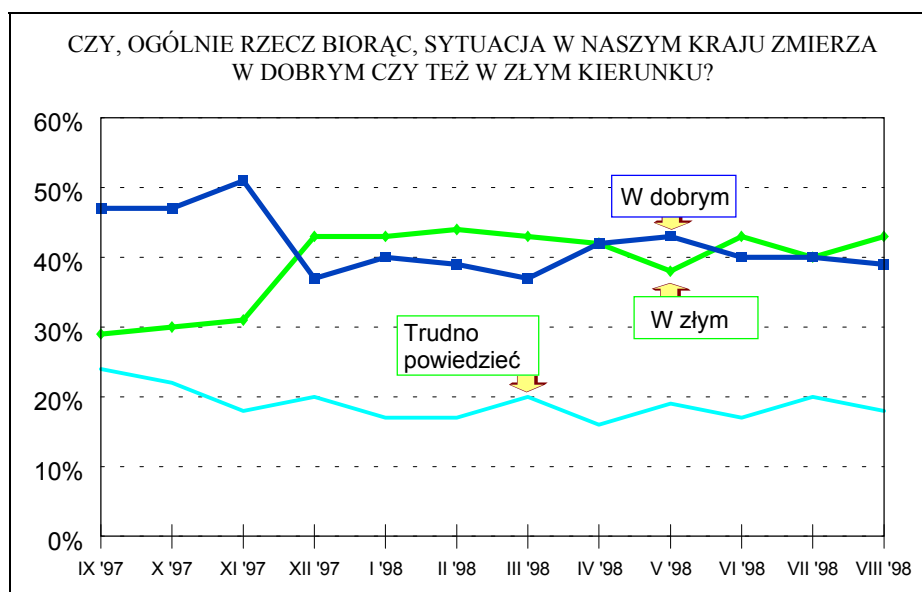
NASTROJE SPOŁECZNE W SIERPNIU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ '98

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Po nieznacznej poprawie w lipcu, nastroje społeczne w sierpniu ponownie nieco się pogorszyły. W ocenie ogólnego kierunku rozwoju sytuacji w kraju znów przeważa pesymizm.

- Na pogorszenie się nastrojów przede wszystkim wpłynął wzrost liczby negatywnych ocen gospodarki, obserwowany drugi z kolei miesiąc - obecnie aż 43% badanych określa sytuację gospodarczą w kraju jako złą. Tak wysokiego poziomu negatywnych opinii w tej dziedzinie nie notowaliśmy od kilku lat.
- Pogorszenie nastrojów nastąpiło mimo nieznacznego tylko spadku pozytywnych ocen warunków życia respondentów i stabilności prognoz w tym względzie. Trzeba dodać, że badanie realizowaliśmy przed zaostreniem się kryzysu w Rosji, a zatem na wyniki te nie oddziaływały ewentualne obawy przed negatywnymi skutkami tego kryzysu dla gospodarki polskiej i warunków życia Polaków.

Mimo kanikuły sierpień nie był bynajmniej martwym sezonem w życiu publicznym kraju. Uwagę opinii przyciągały przede wszystkim protesty rolników, które przybierały drastyczne formy. Ogłoszenie listy przyszłych powiatów także wywołało poruszenie i sprzeciw mieszkańców niektórych miast. Zapewne te właśnie okoliczności spowodowały, że nastroje społeczne - na ogół stabilne w dwóch poprzednich miesiącach - uległy nieznacznemu pogorszeniu¹.

OCENY

Po lipcowym niewielkim spadku pesymizmu w ocenie ogólnej sytuacji w kraju, w sierpniu liczba pesymistów wróciła do poziomu z czerwca. Obecnie pesymiści znów nieco przeważają nad optymistami.

Tabela 1 w procentach

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
W dobrym	47	47	51	37	40	39	37	42	43	40	40	39
W złym	29	30	31	43	43	44	43	42	38	43	40	43
Trudno powiedzieć	24	22	18	20	17	17	20	16	19	17	20	18

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (99) przeprowadzono w dniach 14-19 sierpnia '98 na 1085-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

Ogólną ocenę sytuacji w kraju silnie różnicują² trojakiemu rodzaju czynniki: 1) określające pozycję społeczną badanych (wykształcenie, sytuacja materialna, przynależność społeczno-zawodowa), 2) demograficzne (płeć, wiek, miejsce zamieszkania), 3) poglądy polityczne i sympatie partyjne.

Jeśli chodzi o czynniki statusowe, to w sierpniu potwierdziła się reguła, że ocena sytuacji w kraju jest tym lepsza, im wyższe wykształcenie badanych, wyższe dochody na osobę w rodzinie i lepsza ocena własnej sytuacji materialnej. Kierunek rozwoju sytuacji w Polsce najlepiej oceniają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz osoby pracujące na własny rachunek, najgorzej - rolnicy i bezrobotni.

Wyraźnie większy stopień pesymizmu co do kierunku, w jakim zmierza sytuacja w kraju, cechuje mieszkańców wsi niż miast. Można przypuszczać, że nie dotyczy to wyłącznie rolników. Problemy, jakie obecnie przeżywa rolnictwo, zapewne oddziałują także na nastroje pozostałych mieszkańców wsi.

W ocenie kierunku rozwoju sytuacji w Polsce optymiści wyraźnie przeważają w grupie ankietowanych do 34 roku życia, wśród osób od 35 do 44 lat odsetki optymistów i pesymistów się równoważą, natomiast wśród starszych badanych wyraźnie przeważa pesymizm. Nie lekceważąc bynajmniej optymizmu jako przymiotu młodości oraz faktu, że starszym trudniej się przystosować do nowych warunków życia w gospodarce rynkowej, trzeba wskazać na inne jeszcze okoliczności, świadczące o tym, że jest to prawdopodobnie po części zjawisko wtórne do omówionych poprzednio. Mianowicie może tu oddziaływać wykształcenie (w starszych rocznikach jest więcej osób o niższym stopniu wykształcenia) oraz że wśród osób starszych liczniej reprezentowani są mieszkańcy wsi, a przede wszystkim rolnicy, a więc te grupy, które są najbardziej niezadowolone z rozwoju sytuacji w kraju.

Natomiast trudniej jednoznacznie wyjaśnić, dlaczego wśród kobiet mniej jest niż wśród mężczyzn pozytywnych opinii o kierunku rozwoju sytuacji w kraju, a więcej negatywnych (odpowiednio o 13 i 10 punktów procentowych). Może to być na przykład echo

² Por. tabelę 1 w Aneksie.

postulatów rolniczych, jako że żądanie ograniczenia napływu tańszych produktów rolnych z zagranicy może wzbudzać wśród kobiet, w większości odpowiedzialnych za wyżywienie rodziny, obawy przed wzrostem cen żywności.

Trzecią grupę czynników różnicujących ocenę sytuacji w kraju stanowią względy polityczne, przekładające się na swego rodzaju identyfikację z obecnym układem partyjno-rządowym. Ponieważ rządzi koalicja prawicowa, a ugrupowania lewicowe stanowią opozycję, wśród badanych identyfikujących się z prawicą przeważa opinia, iż sytuacja w kraju zmierza w dobrym kierunku, natomiast wśród utożsamiających się z lewicą - że w złym (odsetki optymistów i pesymistów wśród osób o poglądach lewicowych i prawicowych są niemal lustrzanym odbiciem). Podobnie jest w przypadku stosunku do rządu.

Tabela 2

w procentach

Stosunek do rządu	Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?		
	W dobrym	W złym	Trudno powiedzieć
Zwolennicy	61	23	16
Przeciwnicy	22	65	13
Obojętni	31	50	19
Trudno powiedzieć	13	39	48

V Cramera=0,285

Należy zwrócić uwagę, że wśród osób, które można określić jako „neutralne” wobec podziałów politycznych (obojętnych wobec rządu oraz powstrzymujących się od określenia swojego stanowiska), wyraźnie przeważa negatywna ocena kierunku, w jakim - ich zdaniem - zmierza sytuacja w kraju.

Jak natomiast kształtują się oceny sytuacji w Polsce w zależności od sympatii partyjnych?

Tabela 3

w procentach

Elektoraty partii i ugrupowań politycznych	Ocena kierunku rozwoju sytuacji w kraju					
	dobra		zła		Trudno powiedzieć	
	elektorat z ostatnich wyborów	obecni zwolennicy	elektorat z ostatnich wyborów	obecni zwolennicy	elektorat z ostatnich wyborów	obecni zwolennicy
AWS	44	52	39	33	17	15
PSL	31	36	57	52	12	13
ROP	27	37	46	46	27	17
SLD	34	42	45	40	21	18
UP	41	55	46	37	13	8
UW	60	75	21	11	19	15
Niezdecydowani	-	38	-	40	-	22
Nie głosujący/nie zamierzający głosować	35	27	47	53	18	19

V Cramera dla elektoratu z ostatnich wyborów = 0,148; dla obecnych zwolenników = 0,215.

Ocena rozwoju sytuacji w kraju znacznie silniej związana jest z obecnymi preferencjami partyjnymi niż z tym, na które ugrupowanie badani głosowali w ostatnich wyborach parlamentarnych. Równocześnie wśród obecnych zwolenników partii rządzących przeważają oceny pozytywne. Można by więc przypuszczać, że osoby zadowolone z rozwoju sytuacji w kraju zasilają potencjalny elektorat partii rządzących. Nie jest to jednak zależność prosta, jeśli weźmiemy pod uwagę następujące okoliczności. Wśród zwolenników SLD, głównego ugrupowania opozycyjnego, opinie o kierunku rozwoju sytuacji w kraju są niemal równo podzielone. Równocześnie ugrupowanie to ma najwierniejszy elektorat, utraciło bowiem poparcie stosunkowo najmniejszej części swoich wyborców z września '97 - 61% badanych głosujących na SLD w ostatnich wyborach deklaruje, że również obecnie oddałoby głos na to ugrupowanie³. Natomiast wśród zwolenników AWS wyraźnie przeważają oceny pozytywne, ale liczby optymistów i pesymistów nie odbiegają tak bardzo od odpowiednich ich odsetków wśród zwolenników SLD. Gdy porównamy dynamikę optymizmu i pesymizmu w poprzednich miesiącach wśród osób, które głosowały na te ugrupowania w ostatnich

³ Dla pozostałych głównych partii i ugrupowań odsetki wynoszą odpowiednio: ROP - 59%, AWS - 55%, UW - 50%, PSL - 47%, UP - 36%.

wyborach, to widać, że już od maja zadowolenie z rozwoju sytuacji wśród wyborców AWS systematycznie maleje, w elektoracie SLD zaś zadowolenie jest wprawdzie labilne, ale niezadowolenie się zmniejszyło. Można więc przypuszczać, że znaczna część wyborców SLD uważa, że sytuacja w kraju rozwija się zgodnie z interesem ich ugrupowania, mimo że przegrało ono wybory, natomiast wśród wyborców AWS następuje proces odwrotny.

Tabela 4

w procentach

Elektoraty z wyborów parlamentarnych	Ocena kierunku rozwoju sytuacji w kraju*													
	dobra							zła						
	II'98	III'98	IV'98	V'98	VI'98	VII'98	VIII'98	II'98	III'98	IV'98	V'98	VI'98	VII'98	VIII'98
UW	67	68	69	67	62	64	60	21	14	16	19	22	18	21
AWS	57	51	50	57	53	49	44	29	28	33	27	32	34	39
SLD	29	28	33	36	32	41	34	52	51	49	50	50	44	45
PSL	23	25	25	33	24	24	31	61	59	57	40	58	44	52
Nie głosujący	27	31	37	34	32	31	35	49	50	47	45	48	48	47

*Pominięto „trudno powiedzieć”.

Jak natomiast kształtują się oceny szczegółowe: sytuacji politycznej, gospodarczej i sytuacji w zakładach pracy respondentów oraz opinie o warunkach życia badanych i ich rodzin?

Ocena **sytuacji politycznej** w zasadzie nie uległa znaczącej zmianie.

Tabela 5

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację polityczną w Polsce? Czy jest ona:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
- dobra	17	19	19	17	19	17	14	14	16	13	14	13
- ani dobra, ani zła	48	43	48	42	44	44	44	45	45	42	43	46
- zła	20	20	20	26	26	26	27	30	26	31	30	28
Trudno powiedzieć	15	18	13	15	11	13	15	11	13	14	12	13

Nadal największa grupa badanych uważa, że sytuacja polityczna w Polsce jest „ani dobra, ani zła” - w stosunku do lipca przekonanie to jeszcze się umocniło. Wśród pozostałych znacznie przeważają oceny negatywne. Jedynie wśród kadry kierowniczej i inteligencji więcej osób określa sytuację polityczną jako dobrą niż złą. Wśród badanych z wyższym

wykształceniem oraz deklarujących prawicowe poglądy polityczne odsetki ocen negatywnych i pozytywnych są niemal wyrównane. W pozostałych grupach złe opinie przeważają nad dobrymi. Sytuację polityczną najbardziej krytycznie oceniają badani o poglądach lewicowych, a także ci, którzy są niezadowoleni z własnej sytuacji materialnej. W obydwu tych grupach oceny negatywne równoważą się z ocenami średnimi („ani dobra, ani zła”).

Jeśli natomiast chodzi o preferencje partyjne, to różnicują one opinie o sytuacji politycznej nieco słabiej niż omawiane poprzednio oceny sytuacji ogólnej, natomiast w odróżnieniu od tych ostatnich zróżnicowania te układają się według schematu: zwolennicy ugrupowań wchodzących w skład koalicji rządowej postrzegają sytuację polityczną lepiej niż sympatycy opozycji.

Tabela 6

w procentach

Potencjalne elektoraty ⁴ partii i ugrupowań politycznych	Oceny sytuacji politycznej			
	dobra	ani dobra, ani zła	zła	Trudno powiedzieć
AWS	24	48	21	6
PSL	13	55	27	5
ROP	15	34	37	14
SLD	13	43	36	8
UP	17	51	23	10
UW	29	53	12	6
Niezdecydowani	13	49	13	25
Nie zamierzający głosować	7	43	34	16

V Cramera=0,184

Trzeba zwrócić uwagę przede wszystkim na dwie sprawy:

1) znikomą liczbę pozytywnych ocen sytuacji politycznej wśród badanych deklarujących zamiar zbojkotowania wyborów. Może to wskazywać, że właśnie niezadowolenie z sytuacji politycznej, krytyczny stosunek do całego spektrum politycznego jest jednym z istotnych czynników powodujących powstrzymanie się od udziału w wyborach;

⁴ Określone według odpowiedzi na pytanie, na którą partię lub ugrupowanie badany oddałby głos, gdyby wybory parlamentarne odbywały się w sierpniu.

2) duża różnica w ocenie sytuacji politycznej w potencjalnych elektoratach AWS i UW. Wśród zwolenników AWS - w przeciwieństwie do sympatyków współkoalicjanta - ocen pozytywnych jest tylko niewiele więcej niż negatywnych. Potwierdza to sformułowaną hipotezę o narastającym niezadowoleniu tego elektoratu z rozwoju sytuacji w kraju.

W porównaniu z lipcem oceny **sytuacji w zakładach pracy** respondentów oraz opinie o **poziomie życia** badanych i ich rodzin nie uległy większym zmianom.

Tabela 7 w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację w Pana(i) zakładzie pracy?	Wskazania respondentów według terminów badań												
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
	'97				'98								
Czy jest ona:	N=	610	620	612	546	576	581	565	586	851	577	567	541
- dobra		41	42	38	34	36	41	37	37	40	44	38	39
- ani dobra, ani zła		30	27	28	31	32	30	26	29	28	25	28	26
- zła		27	29	31	32	30	28	35	33	31	30	32	30
Trudno powiedzieć		2	1	2	2	3	2	2	2	1	1	2	5

Tabela 8 w procentach

Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań												
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
	'97				'98								
- dobrze		28	27	26	25	27	28	25	27	28	26	28	25
- ani dobrze, ani źle		53	52	53	55	53	51	52	53	50	53	51	54
- źle		19	21	21	20	20	21	22	20	21	21	21	21
Trudno powiedzieć		1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0

Oceny sytuacji w zakładach pracy są nieco lepsze niż przed miesiącem (różnice poniżej poziomu istotności statystycznej). Odwrotnie jest w przypadku opinii o poziomie życia badanych i ich rodzin. W stosunku do lipca nieznacznie (o 3 punkty procentowe) zmalał odsetek ocen dobrych, wzrosła zaś liczba opinii „ani dobre, ani złe”. Równocześnie jednak nieco gorzej niż przed miesiącem badani oceniają sytuację materialną swoich gospodarstw domowych.

Tabela 9

w procentach

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
- dobre	28	22	24	26	25	26	25	27	29	26	27	24
- ani dobre, ani złe	45	50	46	46	49	46	45	45	44	47	47	48
- złe	27	28	30	28	26	28	30	28	27	28	26	28

Biorąc pod uwagę obydwie wskaźniki warunków życia można powiedzieć, że w sierpniu badani oceniali je nieco gorzej. Różnice są jednak niewielkie, tym bardziej więc zaskakują opinie o **sytuacji gospodarczej** - drugi z kolei miesiąc obserwujemy wzrost liczby osób oceniających ją negatywnie. Nie są to przyrosty duże - po 4 punkty procentowe miesięcznie - jednak w ich łącznym efekcie obecnie aż 43% badanych określa sytuację gospodarczą kraju jako złą.

Tabela 10

w procentach

Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną sytuację gospodarczą w Polsce? Czy jest ona:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
- dobra	24	24	20	18	19	21	18	18	21	20	19	18
- ani dobra, ani zła	40	41	41	38	40	39	40	40	37	38	34	32
- zła	29	28	31	36	34	33	36	35	35	35	39	43
Trudno powiedzieć	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	8	7

Wprawdzie negatywne oceny gospodarki zawsze przeważały nad pozytywnymi, jednak generalnie występowała tendencja do zmniejszania się tej dysproporcji. Jesienią ubiegłego roku przewaga opinii negatywnych nad pozytywnymi wynosiła zaledwie kilka punktów procentowych, obecnie jest ona ponaddwukrotna. Tak wysoki odsetek badanych źle oceniających stan gospodarki kraju odnotowaliśmy ostatnio w listopadzie '95.

Na obecny wysoki poziom negatywnych ocen sytuacji gospodarczej kraju wpływają więc zapewne przede wszystkim opinie rolników - ponad dwie trzecie z nich ocenia ją krytycznie, a znikoma część (4%) pozytywnie - i ogółu ludności wiejskiej. Można

przypuszczać, że miało na to także wpływ - w związku z spektakularnymi protestami rolników - uświadomienie sobie przez społeczeństwo problemów, jakie aktualnie przeżywa rolnictwo. W efekcie tylko wśród ankietowanych z wyższym wykształceniem, przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, osób pracujących na własny rachunek oraz badanych osiągających najwyższe dochody znajdujemy więcej pozytywnych niż negatywnych ocen sytuacji gospodarczej. Trzeba dodać, że badanie realizowaliśmy przed zaostreniem się kryzysu w Rosji, a zatem na wyniki te nie oddziaływały ewentualne obawy przed negatywnymi skutkami tego kryzysu dla gospodarki polskiej i warunków życia Polaków.

PROGNOZY

Nadal największa grupa badanych nie spodziewa się znaczących zmian sytuacji w Polsce w ciągu najbliższego roku. Wśród pozostałych zarysowującemu się spadkowi pozytywnych opinii o sytuacji ogólnej towarzyszy niewielki przyrost pesymizmu dotyczący najbliższej przyszłości, jednak są to zmiany nieistotne statystycznie.

Tabela 11

w procentach

Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce poprawi się, pogorszy czy też się nie zmieni?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
Poprawi się	26	25	25	18	22	22	18	19	22	18	21	19
Nie zmieni się	46	48	50	33	41	44	48	48	48	50	50	50
Pogorszy się	16	16	16	40	28	25	24	26	21	22	19	21
Trudno powiedzieć	13	11	9	9	9	9	10	8	9	9	9	10

Mimo że spadek optymizmu w stosunku do lipca jest stosunkowo niewielki, to jednak sprawia on, że ponownie więcej jest pesymistów niż optymistów.

Prognozy na najbliższy rok są ogólnie znacznie mniej zróżnicowane niż oceny. Równocześnie zróżnicowania kształtują się nieco inaczej niż w przypadku ocen sytuacji aktualnej. Największymi pesymistami nadal pozostają rolnicy, jednak w stosunku

do pozostałych grup różnica jest zdecydowanie mniejsza. Pesymizm rolników w tym względzie w znacznie mniejszym stopniu udziela się ogółowi mieszkańców wsi. Najwięcej pesymistów co do rozwoju sytuacji ogólnej w ciągu najbliższych dwunastu miesięcy jest wśród mieszkańców wielkich miast.

Największym optymizmem w stosunku do pozostałych grup społecznych wyróżniają się uczniowie i studenci, a także - podobnie jak w przypadku ocen sytuacji aktualnej - przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz badani pracujący na własny rachunek. Dochody na osobę w rodzinie nie różnicują stopnia optymizmu, silnie różnicującym czynnikiem pozostaje jedynie subiektywne poczucie zadowolenia z własnej sytuacji materialnej.

Mimo że w przewidywaniach rozwoju ogólnej sytuacji w kraju nieznacznie przeważają pesymiści, to w prognozach szczegółowych - sytuacji politycznej i gospodarczej nadal dominuje optymizm.

Tabela 12 w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja polityczna w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
- poprawi się	28	25	28	22	23	20	18	20	20	16	19	18
- nie zmieni się	35	43	41	41	44	50	48	54	51	50	53	52
- pogorszy się	16	13	17	21	17	15	16	14	13	17	11	14
Trudno powiedzieć	21	20	14	16	16	15	19	12	16	17	18	16

Tabela 13 w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja gospodarcza w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań											
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
	'97				'98							
- poprawi się	29	30	33	24	27	27	24	26	29	23	25	24
- nie zmieni się	41	44	42	38	38	44	44	47	46	48	48	46
- pogorszy się	13	12	13	25	21	17	18	16	14	17	13	16
Trudno powiedzieć	17	15	12	13	14	12	14	11	12	12	14	14

Zaznaczające się zmiany w stosunku do lipca są nieznaczne, jednak w obydwu przypadkach wyrażają się one w niewielkim wzroście pesymizmu. Inaczej jest w prognozach dotyczących zakładu pracy respondentów - tutaj mamy do czynienia z pewnym wzrostem optymizmu.

Tabela 14

w procentach

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższego roku sytuacja w Pana(i) zakładzie pracy:	N=	Wskazania respondentów według terminów badań											
		IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
		'97						'98					
		611	623	612	539	571	576	568	581	853	581	570	546
- poprawi się		27	25	25	24	29	26	25	25	25	26	22	24
- pozostanie bez zmian		48	51	52	45	39	45	45	45	44	46	46	44
- pogorszy się		13	14	15	19	19	18	19	20	22	19	19	17
Trudno powiedzieć		13	11	8	12	14	11	10	10	10	9	14	16

Bez zmian w porównaniu z lipcem pozostają natomiast przewidywania dotyczące poziomu życia respondentów i ich rodzin.

Tabela 15

w procentach

Jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinnie będzie się żyło:		Wskazania respondentów według terminów badań											
		IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
		'97						'98					
		25	23	24	18	22	21	21	21	22	20	19	19
- lepiej		25	23	24	18	22	21	21	21	22	20	19	19
- tak samo		42	45	48	39	43	48	48	49	48	50	48	50
- gorzej		13	14	17	32	23	19	21	18	18	19	20	19
Trudno powiedzieć		19	19	11	11	12	11	10	12	12	11	13	12

Warto zauważyć, że w prognozowaniu zmian własnej sytuacji życiowej badani wykazują ostatnio większą niż w innych przypadkach wstrzeźliwość - po gwałtownym wzroście pesymizmu w grudniu '97, od ponad pół roku wahania liczby optymistów i pesymistów co do własnego poziomu życia są niewielkie (w granicach błędu pomiaru).

PODSUMOWANIE

W celu lepszego zobrazowania zmienności nastrojów posłużymy się wskaźnikami syntetyzującymi rozkłady odpowiedzi na każde z przedstawionych w sondażu pytań dotyczących nastrojów⁵.

Pogorszenie nastrojów w stosunku do lipca wyraża się przede wszystkim w ocenach sytuacji gospodarczej kraju (spadek wskaźnika syntetycznego o 4,61 punktu) oraz sytuacji ogólnej (spadek o 4,36 punktu). W mniejszym stopniu (o 2,80 punktu) pogorszyły się oceny ogólnych warunków życia respondentów i ich rodzin. Natomiast poprawiły się oceny sytuacji politycznej (wzrost wartości wskaźnika syntetycznego o 1,86 punktu).

W sierpniu, podobnie jak miesiąc temu, jedynie oceny ogólnych warunków życia sytuują się powyżej „poziomu neutralnego” (wartość „0” wskaźnika).

Jeśli chodzi o prognozy na najbliższą przyszłość, to w stosunku do lipca największy spadek optymizmu obserwujemy w przypadku przewidywań dalszego rozwoju sytuacji politycznej (wynosi on 5,59 punktu). Pogorszyły się także prognozy dotyczące sytuacji ogólnej w kraju oraz sytuacji gospodarczej (spadek odpowiednio o 4,14 punktu i 3,41 punktu). Natomiast nieznacznie poprawiły się przewidywania dotyczące poziomu życia respondentów i ich rodzin (wzrost wartości wskaźnika o 0,42 punktu).

⁵ Wskaźnik nastrojów obliczany jest zgodnie z następującą formułą:

$$x = 100 \left(\frac{a - c}{a + b + c} \right),$$

gdzie:

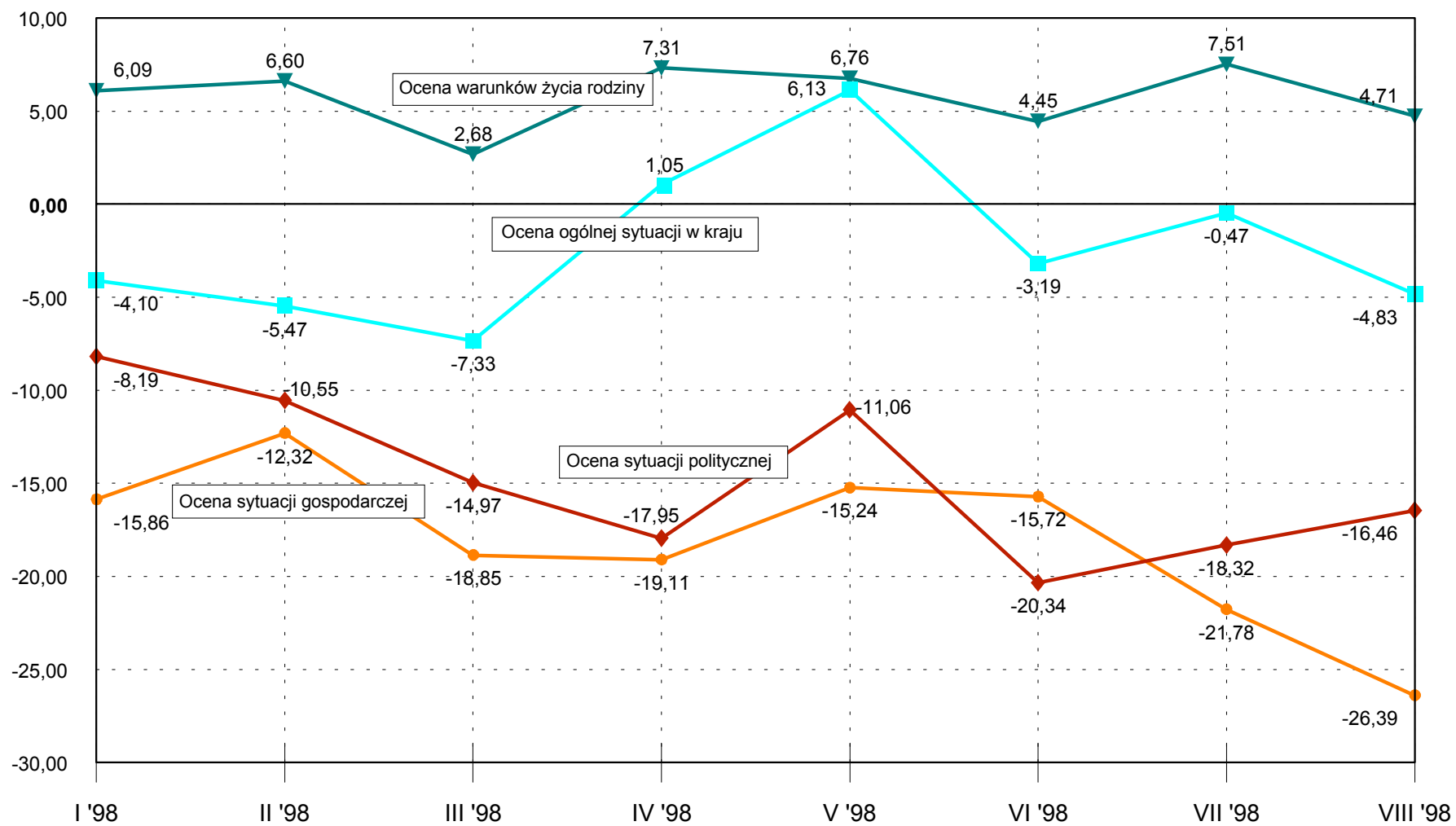
a = liczba odpowiedzi (ocen lub przewidywań) pozytywnych,

b = liczba odpowiedzi (ocen lub przewidywań) neutralnych,

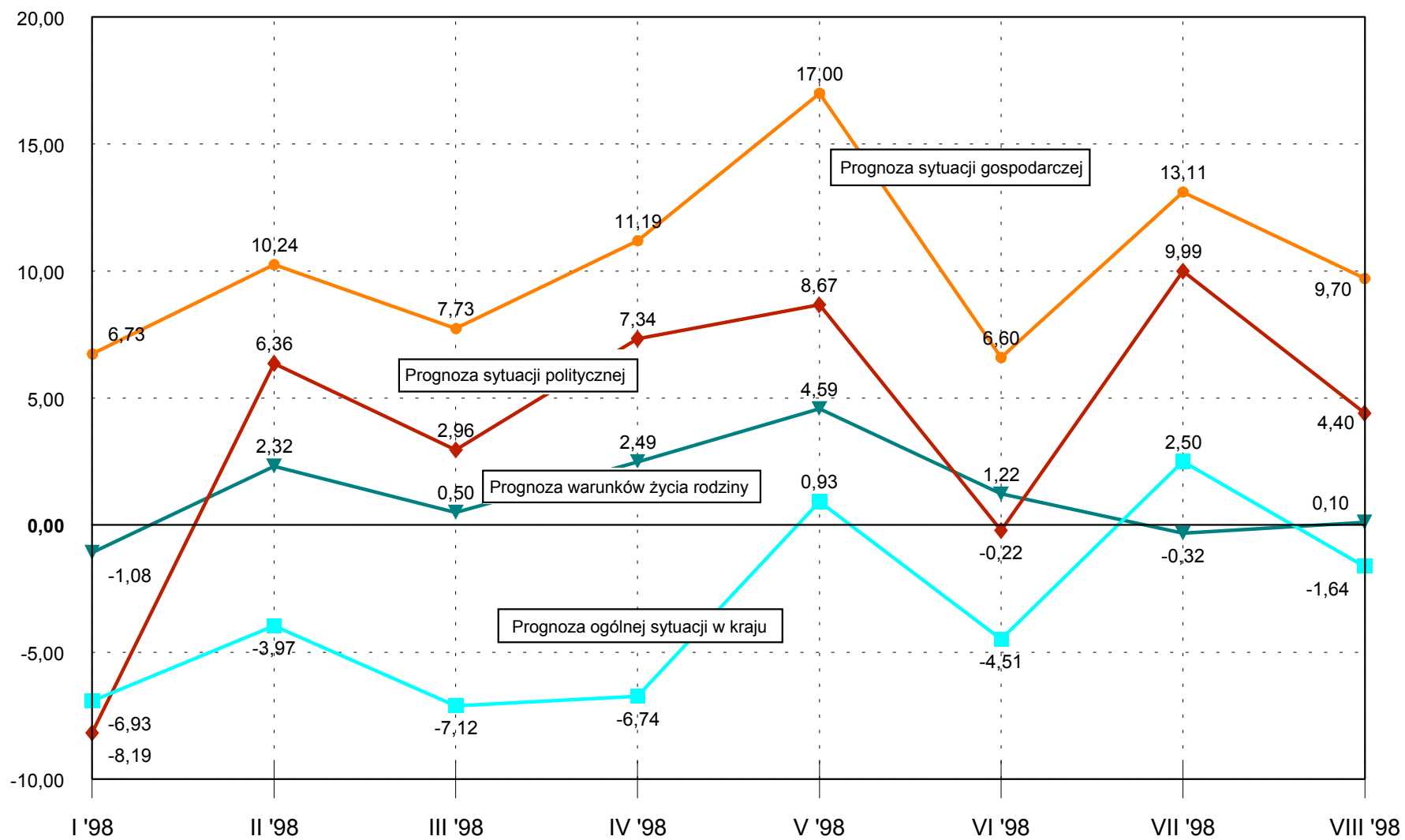
c = liczba odpowiedzi (ocen lub przewidywań) negatywnych.

Wskaźnik ten można interpretować jako odsetek wszystkich ważnych odpowiedzi, jaki stanowi różnica pomiędzy liczbą odpowiedzi pozytywnych a liczbą odpowiedzi negatywnych. Teoretycznie zawierać się on może w granicach od +100 (gdyby wszystkie odpowiedzi były pozytywne) do -100 (gdyby wszystkie odpowiedzi były negatywne). Środkową wartość 0 wskaźnik przyjąć może w dwóch przypadkach - albo jeśli liczba odpowiedzi pozytywnych równa się liczbie odpowiedzi negatywnych, albo jeśli wszystkie odpowiedzi są neutralne. Wartości dodatnie wskaźnika oznaczają więc przewagę nastrojów pozytywnych, a ujemne - przewagę nastrojów negatywnych. Punkt zerowy oznacza przy tym całkowitą równowagę (wzajemne znoszenie się) nastrojów pozytywnych i negatywnych lub/i nastroje całkowicie ambiwalentne.

RYS. 1. ZMIANY WSKAŹNIKÓW SYNTETYZUJĄCYCH OCENY AKTUALNEJ SYTUACJI

RYS. 2. ZMIANY WSKAŹNIKÓW SYNTETYZUJĄCYCH PROGNOZY ROZWOJU SYTUACJI W CIĄGU NAJBLIŻSZEGO ROKU

Tylko prognozy sytuacji ogólnej sytuują się poniżej poziomu neutralnego, natomiast przewidywania dotyczące warunków życia rodziny bardzo nieznacznie ten poziom przekraczają. W przewidywaniu zmian warunków życiowych występuje niemal równowaga między optymizmem a pesymizmem (z nieznacznym przekroczeniem poziomu neutralnego w kierunku optymizmu). Natomiast wyraźnie przeważa optymizm co do rozwoju sytuacji gospodarczej i politycznej.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?

(%)

	W dobrym	W złym	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	39	43	18	1084
Płeć				
Mężczyźni	46	38	16	512
Kobiety	33	48	19	571
Wiek				
18-24 lat	53	40	7	151
25-34	45	37	18	193
35-44	41	40	19	234
45-54	33	47	20	182
55-64	26	54	20	140
65 lat i więcej	36	44	20	183
Miejsce zamieszkania				
Wieś	33	53	14	397
Miasto do 20 tys.	54	25	20	114
od 21 do 100 tys.	43	37	20	249
101-500 tys.	34	46	20	208
501 tys. i więcej mieszk.	43	36	21	112
Region				
Północny	44	44	12	125
Zachodni	42	36	22	129
Środkowo-zachodni	43	39	18	175
Środkowy	38	44	18	176
Wschodni	30	58	12	129
Południowo-wschodni	32	45	24	152
Południowo-zachodni	43	39	18	198
Wykształcenie				
Podstawowe	29	51	20	356
Zasadnicze zawodowe	36	47	17	312
Średnie	47	36	17	342
Wyższe	63	19	18	74
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	61	15	24	57
Prac. umysł. niż. szczebla	52	25	23	89
Pracownicy fiz. - umysł.	48	37	15	79
Robotnicy wykwalifikowani	47	38	15	123
Robotnicy niewykwalifik.	26	49	24	71
Rolnicy	25	64	11	74
Pracujący na własny rach.	65	31	5	44
Bierni zawodowo				
Renciści	22	51	27	140
Emeryci	35	45	20	203
Uczniowie i studenci	51	43	6	64
Bezrobotni	30	60	10	88
Gospodynie domowe i inni	38	40	21	52
Pracuje w:				
sferze budżetowej	51	25	24	85
sekt. państw., publicznym	44	31	26	96
sp. właśc. pryw. i państwa	50	32	18	87
sekt. pryw. poza rolnict.	49	37	14	208
prywatnym gosp. rolnym	23	64	14	83
Dochody na jedną osobę				
Do 275 zł	29	56	15	239
276 - 399	33	49	18	170
400 - 549	47	39	14	224
550 - 799	42	33	24	152
Powyżej 799 zł	53	27	20	89
Ocena własnych war. mater.				
Złe	21	60	19	299
Średnie	41	40	19	523
Dobre	56	29	15	261
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	40	43	17	53
Raz w tygodniu	38	42	19	567
Kilka razy w miesiącu	37	49	14	176
Kilka razy w roku	41	40	19	202
W ogóle nie uczestniczy	46	43	11	85
Poglądy polityczne				
Lewica	37	52	11	219
Centrum	39	39	22	334
Prawica	52	33	15	296
Trudno powiedzieć	27	52	21	232

Tabela 2. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną **sytuację polityczną** w Polsce?
Czy jest ona:

	(%)					
	dobra	ani dobra, ani zła	zła	Trudno powiedzieć	Liczba osób	
Ogółem	13	46	28	13	1083	
Płeć						
Mężczyźni	19	46	27	8	514	
Kobiety	8	47	28	16	570	
Wiek						
18-24 lat	14	52	23	12	151	
25-34	14	55	22	9	193	
35-44	13	44	31	12	236	
45-54	9	51	32	8	182	
55-64	16	38	34	12	140	
65 lat i więcej	13	38	25	24	181	
Miejsce zamieszkania						
Wieś	11	45	29	14	397	
Miasto do 20 tys.	14	53	22	11	114	
od 21 do 100 tys.	17	47	24	12	247	
101-500 tys.	15	43	30	12	209	
501 tys. i więcej mieszk.	10	48	32	9	112	
Region						
Północny	16	54	19	10	123	
Zachodni	12	39	34	16	129	
Środkowozachodni	16	49	23	12	175	
Środkowy	12	42	33	13	176	
Wschodni	9	50	30	11	129	
Południowo-wschodni	11	40	32	17	152	
Południowo-zachodni	15	51	23	10	199	
Wykształcenie						
Podstawowe	11	43	28	18	355	
Zasadnicze zawodowe	15	44	29	12	312	
Średnie	12	52	27	9	342	
Wyższe	23	53	21	3	74	
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	22	59	13	6	57	
Prac. umysł. niż. szczebla	10	58	25	8	89	
Pracownicy fiz.- umysł.	14	57	21	8	79	
Robotnicy wykwalifikowani	14	46	29	11	124	
Robotnicy niewykwalifik.	14	47	28	11	71	
Rolnicy	7	46	31	15	74	
Pracujący na własny rach.	26	35	29	11	44	
Bierni zawodowo						
Renciści	10	43	30	17	140	
Emeryci	17	39	27	17	201	
Uczniowie i studenci	13	55	26	6	64	
Bezrobotni	6	43	36	15	88	
Gospodynie domowe i inni	12	42	32	14	52	
Pracuje w:						
sferze budżetowej	13	48	30	9	85	
sekt. państw./publicznym	14	51	29	6	98	
sp. właśc. pryw. i państwa	13	51	27	9	87	
sekt. pryw. poza rolnict.	18	53	21	8	208	
prywatnym gosp. rolnym	8	48	30	14	83	
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	10	49	28	13	239	
276 - 399	15	36	31	18	170	
400 - 549	11	43	34	12	224	
550 - 799	20	51	22	7	153	
Powyżej 799 zł	17	51	25	7	89	
Ocena własnych war. mater.						
Złe	6	39	40	15	299	
Średnie	14	49	23	13	522	
Dobre	20	49	22	8	261	
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	14	41	34	12	53	
Raz w tygodniu	14	46	26	14	567	
Kilka razy w miesiącu	14	46	29	11	176	
Kilka razy w roku	14	48	29	10	201	
W ogóle nie uczestniczy	9	49	29	13	85	
Poglądy polityczne						
Lewica	10	41	40	8	219	
Centrum	11	51	27	11	334	
Prawica	23	46	22	8	297	
Trudno powiedzieć	6	45	24	24	232	

Tabela 3. Jak Pan(i) ogólnie ocenia obecną **sytuację gospodarczą** w Polsce?
Czy jest ona:

(%)

	dobra	ani dobra, ani zła	zła	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	18	32	43	7	1085
Płeć					
Mężczyźni	23	31	43	3	514
Kobiety	14	33	43	11	571
Wiek					
18-24 lat	19	28	46	7	151
25-34	23	35	36	6	193
35-44	22	35	35	8	236
45-54	10	38	47	5	182
55-64	19	24	53	4	140
65 lat i więcej	14	28	45	14	183
Miejsce zamieszkania					
Wieś	10	28	55	7	397
Miasto do 20 tys.	26	34	32	8	114
od 21 do 100 tys.	25	33	34	8	249
101-500 tys.	21	34	37	9	209
501 tys. i więcej mieszk.	20	37	39	5	112
Region					
Północny	20	36	35	8	125
Zachodni	21	28	44	7	129
Środkowozachodni	15	37	40	7	175
Środkowy	18	30	43	9	176
Wschodni	13	31	51	9	129
Południowo-wschodni	13	30	49	7	152
Południowo-zachodni	26	31	37	6	199
Wykształcenie					
Podstawowe	11	31	48	11	357
Zasadnicze zawodowe	14	28	51	7	312
Średnie	25	34	35	6	342
Wyższe	36	46	16	2	74
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	32	53	10	5	57
Prac. umysł. niż. szczebla	31	36	29	5	89
Pracownicy fiz. - umysł.	20	43	32	5	79
Robotnicy wykwalifikowani	23	31	38	7	124
Robotnicy niewykwalifik.	3	35	53	9	71
Rolnicy	4	22	68	6	74
Pracujący na własny rach.	39	35	24	2	44
Bierni zawodowo					
Renciści	13	27	50	11	140
Emeryci	16	30	47	7	203
Uczniowie i studenci	30	26	37	7	64
Bezrobotni	8	25	55	11	88
Gospodynie domowe i inni	14	37	39	10	52
Pracuje w:					
sferze budżetowej	13	49	29	10	85
sekt. państw./publicznym	31	27	40	2	88
sp. właśc. pryw. i państwa	33	36	26	5	87
sekt. pryw. poza rolnict.	21	40	34	6	208
prywatnym gosp. rolnym	6	22	67	5	83
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	9	31	52	7	239
276 - 399	15	31	44	10	170
400 - 549	20	31	41	8	224
550 - 799	22	37	37	4	153
Powyżej 799 zł	35	33	24	8	89
Ocena własnych war. mater.					
Złe	8	24	59	9	299
Średnie	19	35	37	8	524
Dobre	28	34	34	4	261
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	14	20	55	10	53
Raz w tygodniu	14	36	43	7	567
Kilka razy w miesiącu	17	27	47	10	176
Kilka razy w roku	27	30	35	7	203
W ogóle nie uczestniczy	27	27	41	5	85
Poglądy polityczne					
Lewica	19	30	48	3	219
Centrum	18	34	42	6	334
Prawica	26	34	37	3	297
Trudno powiedzieć	9	27	46	18	232

Tabela 4. Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce poprawi się, pogorszy czy też się nie zmieni?

	(%)				
	Poprawi się	Nie zmieni się	Pogorszy się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	50	21	10	1085
Płeć					
Mężczyźni	24	47	21	8	514
Kobiety	15	53	20	12	571
Wiek					
18-24 lat	29	47	14	10	151
25-34	20	59	17	5	193
35-44	17	55	20	8	236
45-54	15	51	27	7	182
55-64	15	49	27	9	140
65 lat i więcej	22	36	20	21	183
Miejsce zamieszkania					
Wieś	20	45	23	12	397
Miasto do 20 tys.	16	63	10	11	114
od 21 do 100 tys.	23	50	16	11	249
101-500 tys.	16	56	23	5	209
501 tys. i więcej mieszk.	19	45	31	4	112
Region					
Północny	18	61	14	7	125
Zachodni	22	53	17	9	129
Środkowozachodni	26	42	21	11	175
Środkowy	21	40	32	6	176
Wschodni	12	47	25	16	129
Południowo-wschodni	17	54	14	16	152
Południowo-zachodni	18	55	20	7	199
Wykształcenie					
Podstawowe	17	43	24	17	357
Zasadnicze zawodowe	17	52	22	9	312
Średnie	21	55	20	4	342
Wyższe	36	50	10	3	74
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	34	52	13	1	57
Prac.umysł.niż.szczebła	16	54	23	7	89
Pracownicy fiz.-umysł.	14	62	14	10	79
Robotnicy wykwalifikowani	19	58	16	7	124
Robotnicy niewykwalifik.	12	55	26	7	71
Rolnicy	11	36	38	15	74
Pracujący na własny rach.	31	49	13	6	44
Bierni zawodowo					
Renciści	19	41	25	15	140
Emeryci	21	43	20	15	203
Uczniowie i studenci	35	43	18	4	64
Bezrobotni	17	55	19	10	88
Gospodynie domowe i inni	6	67	22	5	52
Pracuje w:					
sferze budżetowej	25	48	19	7	85
sekt. państw./publicznym	13	59	26	2	83
sp. właśc. pryw. i państwa	20	60	11	9	87
sekt. pryw. poza rolnict.	20	55	16	8	208
prywatnym gosp. rolnym	11	41	34	13	83
Dochody na jedną osobę					
Do 275 zł	14	51	25	10	239
276 - 399	24	48	18	9	170
400 - 549	22	47	21	10	224
550 - 799	20	52	19	9	153
Powyżej 799 zł	19	61	13	6	89
Ocena własnych war. mater.					
Złe	11	45	34	9	299
Średnie	20	50	18	12	524
Dobre	27	55	11	7	261
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	13	52	22	12	53
Raz w tygodniu	19	50	19	12	567
Kilka razy w miesiącu	22	52	18	9	176
Kilka razy w roku	22	46	24	8	203
W ogóle nie uczestniczy	15	51	33	1	85
Poglądy polityczne					
Lewica	16	49	28	7	219
Centrum	17	57	17	8	334
Prawica	25	48	18	9	297
Trudno powiedzieć	19	44	22	16	232